

А.В. Смітюх,
канд. юрид. наук, доц.,
заступник декана економіко-правового факультету,
Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова, м. Одеса

ДИВЕСТУВАННЯ КОРПОРАТИВНОГО ПАЮ (ЧАСТКИ) ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ВИХОДУ З КОРПОРАТИВНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Ч. 1 ст. 100 Цивільного кодексу (ЦК) України у чинній редакції передбачає, що учасники товариства мають право вийти з нього, якщо інше не випливає із закону. До прийняття Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» законодавство України передбачало норми, які прямо встановлювали право на вихід як для учасників господарських товариств (п. 3 ч. 1 ст. 116 ЦК України, п. «в» ч. 1 ст. 10 Закону України «Про господарські товариства»), зокрема, для учасників ТОВ і ТДВ (ст.148 ЦК України, ст. 54 Закону України «Про господарські товариства»), учасників повних та командитних товариств (п. 1 ч. 1 ст. 125, ст. 126 ЦК України, ст. 71 Закону України «Про господарські товариства»), так і членів виробничих кооперативів (ч. 4 ст. 98 ГК України, ч. 1 ст. 166 ЦК України, ч. 1 ст. 13 Закону України «Про кооперацію»). У спеціальних нормах законодавства про АТ термін «право на вихід» не вживається, натомість Закон України «Про акціонерні товариства» передбачає право акціонера вимагати в АТ викупу його акцій, якщо він

zareєструвався для участі у загальних зборах і голосував проти із стратегічного питання порядку денного, але рішення все одно було прийняте (ст.ст. 68–69 Закону України «Про акціонерні товариства») та право вимагати придбання його акцій у мажоритарного акціонера, що сформував контрольний, домінуючий контрольний, а у ПАТ – також і значний контрольний пакет акцій (ст.ст. 65, 65¹, 65³ Закону України «Про акціонерні товариства»).

Проблематика виходу з корпоративного підприємства досліджувалася, головним чином, у контексті ТОВ. Як наслідок, панівним серед українських дослідників стало розуміння права виходу як безумовного права, а виходу – як одностороннього правочину [1, с. 149; 2, с.3; 3, с. 22; 4, с.140; 5, с. 130], або як форми реалізації цього права [6, с.378]. Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» обмежив можливості виходу учасника з ТОВ і ТДВ наступними умовами: неможливий вихід, якщо у товаристві не залишається жодного учасника (ч. 5 ст. 24), учасник товариства, частка якого у статутному капіталі становить 50% або більше, може вийти з товариства лише за згодою інших учасників (ч. 1 ст. 24), у такому разі вихід є можливим протягом одного місяця з дня надання згоди останнім учасником, якщо менший строк не визначений такою згодою (ч. 3 ст. 24).

З викладеного вище вбачається, що старі підходи до виходу як до одностороннього правочину, який безумовно може вчинити будь-який учасник корпоративного підприємства, або як до реалізації безумовного права відтепер не можуть бути застосовані до мажоритарних учасників ТОВ і ТДВ. Прийняття Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» ставить питання про переосмислення інституту виходу в цілому. Видається, що таке переосмислення має передбачати збереження можливості припинення участі у корпоративному підприємстві, корпоративні паї (частки) у якому не оформлені як акції, за одностороннім волевиявленням міноритарного учасника, оскільки така можливість позитивно сприймається діловою спільнотою країни, а її збереження забезпечуватиме «спадкоємність» правового регулювання, важливість якої підкреслював, зокрема, В.К. Мамутов [7, с. 7]. Фактично вихід учасника з такого корпоративного підприємства супроводжується припиненням буття корпоративного паю (частки) у формі його погашення з виплатою учаснику відповідної майнової корпоративної квоти. Враховуючи нерозривний зв'язок виходу учасника з корпоративного підприємства з погашенням корпоративного паю (частки) та відштовхуючись від наведеного у Листі Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва від 20.06.2001 № 2-222/3824 розуміння виходу учасника з ТОВ як права учасника, що полягає у свободі вчиняти із своїм майном будь-які дії [8], право учасника на вихід з корпоративного підприємства, корпоративні паї (частки) у якому не оформлені як акції, доцільно

переосмислити як право погашати належні учаснику корпоративні паї (частки).

В. Цікало пише, що акціонер може вимагати в АТ викупу не всього належного йому пакету акцій, а лише частини акцій [9, с. 52], так само за учасником корпоративного підприємства, в якому корпоративні паї (частки) не оформлені як акції, доцільно визнати право погасити не усі належні йому паї (частки), а лише деякі з них. Бажання учасника вийти з корпоративного підприємства часто мотивоване необхідністю отримати певну суму коштів, яка може бути значною, але, водночас, дорівнювати половині чи третині майнової корпоративної квоти, яка припадає на сукупну корпоративну частку такого учасника. Вихід учасника з корпоративного підприємства за чинним законодавством означає повне припинення участі у корпоративному підприємстві. Видається доцільним надати учаснику можливість звузити свою участь у корпоративному підприємстві без повного її припинення шляхом погашення частини належних йому корпоративних паїв (часток). За такого підходу вихід учасника – це окремий випадок погашення корпоративних паїв (часток) на вимогу учасника, коли погашено усі належні даному учаснику корпоративні паї (частки) і участь у корпоративному підприємстві повністю припиняється.

Можливість погашення лише частини корпоративних паїв (часток) з «неповним» виходом та звуженням відносин участі без повного припинення правового зв'язку учасника з корпоративним підприємством означає деконструкцію не лише права учасника на вихід, але й самого інституту виходу з корпоративного підприємства. Категорія виходу є суб'єктно-орієнтованою: це вихід (кого?) – учасника. Видається доцільною заміна цієї категорії іншою, об'єктно-орієнтованою категорією дивестування (чого?) – корпоративного паю (частки).

Інвестицією у корпоративному інвестуванні є корпоративний вклад, здійснивши корпоративне інвестування, особа отримує навзамін у власність корпоративний пай (частку) та засвідчені ним корпоративні права щодо корпоративного підприємства. Відповідно, акт вилучення капіталу, протилежний інвестуванню, вихід з інвестування – це дивестування, а майно яке отримує інвестор – це дивестиція [10, с. 69; 11]. У випадку корпоративного інвестування дивестицією є прив'язана до відповідного корпоративного паю (частки) майнова корпоративна квота («анти-вклад»), а отримання учасником корпоративного підприємства дивестиції (майнової корпоративної квоти), що слідує з корпоративного паю (частки) за волевиявленням учасника з корпоративно-правових підстав є дивестуванням.

Отже, дивестування корпоративного паю (частки) – це задоволення інвестиційного майнового інтересу учасника корпоративного підприємства за його одностороннім волевиявленням через отримання ним майнової корпоративної квоти, що слідує з корпоративного паю (частки) за рахунок суб'єкта корпоративних правовідносин, на якого покладено відповідний корпоративний обов'язок. Це узагальнююча для усіх корпоративних

підприємств категорія, що охоплює як погашення корпоративних паїв (часток), не оформлених як цінні папери, коли майнову корпоративну квоту учасникові сплачує корпоративне підприємство, так і оплатне переведення акцій в АТ, коли майнову корпоративну квоту акціонерів сплачує, залежно від фактичного складу, АТ або мажоритарний акціонер (за чинним законодавством – викуп акцій акціонерним товариством відповідно до ст.ст. 68-69 Закону України «Про акціонерні товариства» та їх придбання мажоритарієм відповідно до ст.ст. 65, 65¹, 65³ Закону України «Про акціонерні товариства»).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Просянюк О.В. Правове регулювання виходу з товариства з обмеженою відповідальністю. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1. С. 148–152.
2. Кравчук В.М. Правова сутність виходу з товариства. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 1. С. 3-4.
3. Трикур С. Вихід учасника з товариства з обмеженою відповідальністю: теорія та практика. *Юридичний журнал*. 2002. № 2. С.21–25.
4. Таш'ян Р.І. Односторонні правочини у цивільному праві : моногр. Х. : Право, 2010. 200 с.
5. Уразова Г.О. Право учасника на вихід із товариства з обмеженою відповідальністю. *Проблеми законності*. 2015. Вип. 129. С. 129-138.
6. Климчук О., Христюк Т. Корпоративные правоотношения в обществе с ограниченной ответственностью в Украине : практическое пособие. К.: Алерта, 2010. – 476 с.
7. Мамутов В.К. Загальні проблеми науки господарського права на стику ХХ та ХХІ століть. *Право України*. 2010. № 8. С.4-12.
8. Лист Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва від 20.06.2001 № 2-222/3824. URL: <http://www.uazakon.com/document/spart28/inx28825.htm>
9. Цікало В. Умови здійснення та захисту права акціонера на обов'язковий викуп акцій товариством. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 10. С. 52–56.
10. Яценко Н.Е. Дивестиция. Толковый словарь обществоведческих терминов. Санкт-Петербург : Лань, 1999. С. 69.
11. Howard E.A beginner's guide to fossil fuel divestment. URL: <https://www.theguardian.com/environment/2015/jun/23/a-beginners-guide-to-fossil-fuel-divestment>.